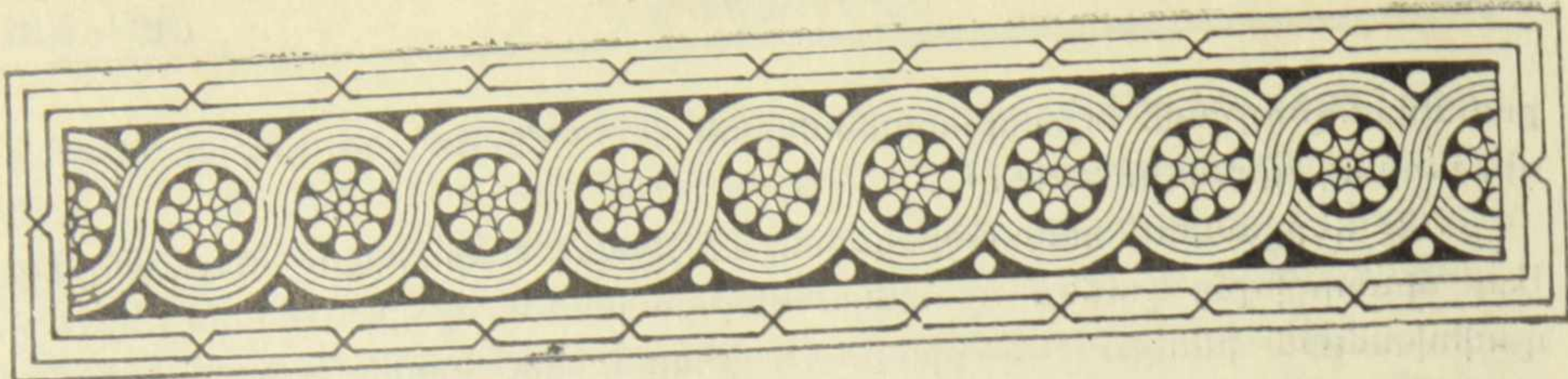

ԳՏՆՎԵԼ Է... 70 ՏԱՐԻ ԱՆՑ

Հապա չես ասի՝ Դավիթը կրկին
Հոր վանքը շրնել, իշխան է դառել...
Հովհ. Թումանյան

Զատկական տոներին գնացել էինք Հոկտեմբերյանի շրջանի Արագածի գյուղ բարեկամներից մեկի մահվան 40-ը նշելու: Երբ գերեզմանատան արարողությունից հետո տանը ողորմաթափ սեղանի շուրջն էինք նստած, խոսք բացվեց այն մասին, որ մենք շատ ենք հեռացել (ոչ մեր կամքով) մեր քրիստոնեական հավատից: Բայց և պետք է վերադառնալ մեր արմատներին: Հարկավոր է 1930-ական թվականների սխալները շտկել: Վերականգնել եկեղեցիները, վանքերը, տաճարները, ազգային սովորություններն ու ծեսերը: Ահա այս պահին էր, որ այդ հանգուցյալի եղբայրը՝ Սանասար Ժիրայրի Կարապետյանը, անսպասելի ասաց. «Ձեր գյուղի եկեղեցու կլոր կնիքը մեր տանն է»: Ես և մերոնք չհավատալով մեր ականջներին, կրկնել տվեցինք նրա հայտարարությունը:

Այդ արարողությունից հետո եկանք Սանասարի Երևանի տուն: Ասվածը ճշմարտություն էր: Մենք համոզվեցինք կնիքը տեսնելով, շոշափելով և գրվածը կարդալով: Պարզ ու որոշակի փորագրված է. «Կարմիրադիր ԳԵՂՁ* ՍԲ. ԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ» բառերը, իսկ շրջանակաձև գրվածի մեջտեղում խաչակիր երկգմբեթանի եկեղեցու հարթաքանդակ: Կնիքը բրոնզյա ձուլածո է, 30 մմ շրջագծով, յոթ սմ բարձրությամբ՝ բրոնզակի հետ միասին: Բռնակի վերևի հարթ մասում ռուսերեն մանր տառերով գրված է երկու բառ, որոնք բուժ գործիքի հարվածից խաթարվել են և չեն կարդացվում: Տարեթիվ չկա գրված: Այնուամենայնիվ զատկական տոնի զուգադիպությամբ գտնված կնիքը շատ խորհրդածությունների տեղիք է տալիս մեր Ծամշադինի շրջանի Վերին Կարմիրադիր գյուղի, եկեղեցու և այլ հարցերի շուրջը:

Սանասարը պատմեց, որ մի քանի տարի առաջ Երևանում իր բարեկամի տանը տեսել է այդ, հետաքրքրվել, թե ինչ բան է և համոզվելով, որ դա արժեքավոր իր է, տարել է իր տուն այն նպատակով, որ երբևէ ինքը կգնա Վերին Կարմիրադիր և կհանձնի գյուղի թանգարանին:

Հիմա ինչպես է մեր քահանայի, կամ ավելի ճիշտ՝ եկեղեցու կնիքը հայտնվել Երևանում: Տեր-Համբարձում Ալավերդու Պողոսյանի աղջիկ Նու-

բարը (Խանում) ամուսնացած էր Չորաթան գյուղում Ունան Քալանթարյանի հետ: Ինչ որ ժամանակ կնիքը տարվել է նրանց տուն: Այստեղից նրա ծոռը՝ Հովհաննեսը, տարել է Երևան: Սրանց տնից էլ վերցրել է Սանասար Կարապետյանը: Վերջինս Հովհաննեսի մորաքրոջ ամուսինն է: Ահա այսքան ճանապարհ է անցել գյուղի եկեղեցու կնիքը 70 տարվա ընթացքում:

Սրանով չեն ավարտվում մեր խորհրդածությունները, քանի որ այն կապված է մեր գյուղի և եկեղեցուն սպասարկող քահանաների հետ:

Ըստ Մ. Բարխուդարյանի «Արցախ» (Բաքու, 1895 թ.) գրքի, գյուղի եկեղեցին կառուցվել է 1702 թ. (մեկ այլ աղբյուրի վկայությամբ 1602 թ.):

Սակայն թաթար-մոնղոլական, պարսկական և այլ ցեղերի հարձակումների պատճառով գյուղի բնակիչները լքել են և ապրել այլ վայրերում, բայց միշտ ունեցել են իրենց հավատի տունը և քարոզիչը:

Ներկայիս օդանավակայանի դիմաց Տավուշ գետի աջ ափին դեռ այսօր էլ կա հին գերեզմանոցը, գյուղատեղի և եկեղեցու ավերակները: Այստեղ ապրելու ժամանակ գյուղի հոգևոր հովիվն է եղել Տեր-Մովսես Գրիգորի Մելլյանը: Սակայն այստեղ ևս նրանք ապահով չէին: Քանի որ հարևան քոչվոր ցեղերը հաճախ հարձակվում էին, կողոպտում ու թալանում, հարս ու աղջիկ առևանգում: Նրանք ստիպված նոր բնակավայր են որոնում: Մի մասը գնում է ներկայիս Ներքին Կարմիրաղբյուրի տարածքը, որը նույնպես հին բնակավայր էր, մյուս մասը մի քանի վայր տեղափոխվելուց հետո վերջապես 1860 թ. կրկին հաստատվում են իրենց նախնիների բնակավայրում: Գյուղացիների և հատկապես Հակոբ Տեր-Մովսեսի Մելլյանի ջանքերով եկեղեցու ավերակները վերականգնվում են: 1873 թ. այստեղ է հանգրվանում նաև քահանա Կարապետ Ավագի Մխիթարյանի գերդաստանը: Տեր-Կարապետը շատ շնորհալի մարդ էր և քանի որ կառավարության կողմից արտոնություններ ուներ որպես հոգևորականի, ամրապնդում է գյուղի սահմանները. ամեն տեղ իրենց համար հողամասեր ու այգիներ հիմնելով: Նա ձեռնամուխ է լինում նաև ջրաղացներ կառուցելուն: Նորաշեն գյուղի մոտ գետակի վրա հիմնում է զույգ ջրաղաց: Նորաշենցիները չհանդուրժելով հարձակվում են նրա վրա և ծեծում: Մի քանի ժամանակ հիվանդ պառկելուց հետո Տեր-Կարապետը 1888 թ. մահանում է և քահանա է ձեռնադրվում Տեր-Համբարձում Պողոսյանը: Նա երկար ժամանակ զուգահեռ ծառայել է Վ. Կարմիրաղբյուր և Կրզեն գյուղերի եկեղեցիներում:

Տեր-Համբարձումը հարուստ գրադարան ուներ, ուր հոգևոր գրքերից ու ավետարաններից բացի կային նաև հայ դասականների՝ Ռ. Պատկանյանի,

րանցիներով դրանք 1940—1943 թթ. կարդում էինք: Դա մի այնպիսի գրականություն էր, որ այն ժամանակներում չէր ճարվում կամ խորհրդային օրենքներով արգելված էին՝ «նացիոնալիստականի» պիտակով: Նրա տալիս էին մեզ հսկայական արխիվային նյութեր, պարբերականներ հայերեն ու ռուսերեն, քանի որ նրա մեծ տղան՝ Հովսեփ Պողոսյանը, պրոֆեսորն ալ հեղափոխական էր, կապված Ռուսաստանի ու Եվրոպական երկրների հետ: Եվ նրա ձեռքով հարստացել էին մեզ քահանա հոր գրադարանը: Հիմա մեզ մնում է միայն ավստալ, որ այդ հարուստ գրադարանը նրա մահից հետո ոչնչացվեց անտեր մնալու պատճառով:

Ինչևէ, Հայաստանում խորհրդային կարգեր հաստատվելուց հետո եկեղեցու գործունեությունը դադարեցվել է, իսկ 1931 թ. մի քանի վայ կոմունիստների դրդմամբ՝ ավերվել: Տասնյակ ծխամատյաններ, գրքեր ու եկեղեցական այլ նյութեր հին դպրոցի առաջ կուտակվել ու վառվել են:

Բայց ահա 70 տարի անց երկար դեգերումներից հետո գտնվել է գյուղի եկեղեցու կնիքը և առաջիկայում իր տեղը կգտնի Տեր-Կարապետի եղբայր՝ Պողոսի թոռ Ս. Մխիթարյանի ջանքերով ստեղծված, արդեն 30 տարի գոյություն ունեցող գյուղի թանգարանում:

ԲԱԼԱԲԵԿ ՄԵԼՅԱՆ

